כיתה ז' | תושב"ע · משנה | שיעור 2 מתוך 4 | 45 דק' | אבות א, ב; א, יח

"על שלושה דברים העולם עומד": שמעון הצדיק ורבן שמעון בן גמליאל

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את משנה ב ואת משנה יח ויזהו בכל אחת את שלושת ה"עמודים".
- התלמידים ישוו בין שתי המשניות בטבלה, עם ראיה מהמשנה ומהרע"ב.
- התלמידים יסבירו את ההבדל שהרע"ב מציע בין "העולם עומד" במשנה ב לבין "העולם עומד" במשנה יח.
- התלמידים יתנו דוגמה מעשית לגמילות חסדים, לאמת ולשלום בחיים שלהם.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

על מה העולם עומד, ומה החלק שלי בזה?

בשיעור הזה היא מקבלת תשובה ראשונה מהמשנה עצמה: שני "סטים" של שלושה עמודים.

🧪 פתיחה: ניסוי מחשבתי

מביאים לכיתה (או משרטטים על הלוח) שרפרף בעל שלוש רגליים. שאלת ניסוי מחשבתי: **מה יקרה לשרפרף אם נוריד רגל אחת? ומה יקרה לכיתה שלנו אם "נוריד" ממנה את האמת, למשל אם כל אחד ירשה לעצמו לשקר?** אוספים תשובות על הלוח (2-3 דקות).

📖 הסבר למורה

בפרק א יש שתי משניות שפותחות באותן מילים: "עַל שְׁלשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד". הראשונה, משנה ב, של שמעון הצדיק, מתחילת השרשרת: תורה, עבודה וגמילות חסדים. האחרונה, משנה יח, של רבן שמעון בן גמליאל, בסוף הפרק: דין, אמת ושלום, עם פסוק מזכריה (ח, טז).

הרע"ב מפרש שהביטוי "העולם עומד" אינו אומר אותו דבר בשתי המשניות: אצל שמעון הצדיק, העולם נברא בשביל שלושת הדברים; אצל רשב"ג, "יִשּׁוּבָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם מִתְקַיֵּם", כלומר החברה האנושית מחזיקה מעמד. זו הבחנה של הרע"ב, ואפשר לשאול את התלמידים אם היא משכנעת אותם.

"עבודה" בדברי הרע"ב היא עבודת הקרבנות. בימינו, כשאין מקדש, אפשר לספר לתלמידים שחז"ל קראו לתפילה "עבודה שבלב". גמילות חסדים לפי הרע"ב: לשמח חתנים, לנחם אבלים, לבקר חולים ולקבור מתים.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, אבות פרק א, משנה ב

שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים:

משנה, אבות פרק א, משנה יח

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח) אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות א, ב

הָעוֹלָם עוֹמֵד. לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות א, ב

עַל הַתּוֹרָה. שֶׁאִלְמָלֵי לֹא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה לֹא נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, דִּכְתִיב (ירמיה לג) אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (שבת פח.):

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות א, ב

וְעַל הָעֲבוֹדָה. עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת ...

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות א, ב

וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים. דִּכְתִיב (תהלים פט) עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה. וּגְמִילוּת חֲסָדִים, הוּא לְשַׁמֵּחַ חֲתָנִים, וּלְנַחֵם אֲבֵלִים, וּלְבַקֵּר חוֹלִים, וְלִקְבֹּר מֵתִים, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות א, יח

הָעוֹלָם עוֹמֵד. יִשּׁוּבָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם מִתְקַיֵּם. אֵין זֶה כְּמוֹ הָעוֹלָם עוֹמֵד דִּלְעֵיל:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות א, יח

עַל הַדִּין. לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות א, יח

וְעַל הָאֱמֶת. שֶׁלֹּא יְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות א, יח

וְעַל הַשָּׁלוֹם. בֵּין הַמַּלְכֻיּוֹת, וּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהמשנה.

📜 **כתוב:** "עַל שְׁלשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד" (משנה ב)

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שְׁלשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ".

📜 **כתוב:** "עַל שְׁלשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד" (משנה יח)

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "יִשּׁוּבָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם מִתְקַיֵּם. אֵין זֶה כְּמוֹ הָעוֹלָם עוֹמֵד דִּלְעֵיל".

📜 **כתוב:** "וְעַל הָעֲבוֹדָה"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת".

📜 **כתוב:** "וְעַל הָאֱמֶת"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "שֶׁלֹּא יְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: משנה (או דף המקורות מהעמוד הזה), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: השרפרף ושאלת הניסוי המחשבתי (5 דקות)
2. קריאה של משנה ב והסבר שלושת העמודים, עם הרע"ב (10 דקות)
3. קריאה של משנה יח: הפסוק מזכריה, ושלושת העמודים החברתיים (7 דקות)
4. עבודה בזוגות: טבלת ההשוואה בדף העבודה, עם ראיה מהמקור בכל שורה (13 דקות)
5. דיון: איזו "רגל" חסרה היום בכיתה, בבית הספר או בחדשות? כרטיס יציאה (10 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה שלושת הדברים שעליהם העולם עומד לפי שמעון הצדיק, ומה לפי רבן שמעון בן גמליאל?
2. איזה פסוק מביא רשב"ג, וממי?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי הרע"ב, מה ההבדל בין "העולם עומד" במשנה ב לבין "העולם עומד" במשנה יח?

2. מה משותף לשלושת הדברים של רשב"ג? (רמז: כולם בין אדם לחברו ובין קבוצות.)

הערכה (מה דעתי?)

1. אילו הייתם מוסיפים "עמוד רביעי" לעולם של היום, מה הוא היה? נמקו, והסבירו למה הוא לא כלול באחד השלושה.

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשאלת היחידה: "על מה העולם עומד, ומה החלק שלי בזה?". כל תלמיד בוחר עמוד אחד משלושת העמודים, וכותב פעולה קטנה אחת שהוא יכול לעשות השבוע כדי לחזק אותו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק שתי שורות:

1. דבר אחד שלמדתי היום: _____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהשאלות הפתוחות.

💡 הערות למורה

הדיון על "עמוד רביעי" יכול להיות סוער. כדאי לבקש שכל הצעה תיבדק מול ששת העמודים: אולי היא כבר כלולה באחד מהם (למשל "כבוד" בתוך שלום או בתוך גמילות חסדים). למתקשים: דף עם תמיכה, ובו טבלה חלקית ומחסן מילים.

📝 בדף העבודה

טבלת השוואה בין שמעון הצדיק לרשב"ג עם עמודת "ראיה מהמקור", התאמה של מצבים לששת העמודים, 3 שאלות פרשנות ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, משפטי פתיחה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- משנה, אבות א, 2 (ספריא)
- משנה, אבות א, 18 (ספריא)
- רע"ב על אבות א, 2 (ספריא)
- רע"ב על אבות א, 18 (ספריא)

מחוון: שלושה עמודים: משנה ב מול משנה יח

1. **חלק א:** מי: שמעון הצדיק / רבן שמעון בן גמליאל. הדברים: תורה, עבודה, גמילות חסדים / דין, אמת, שלום. "העולם עומד": במשנה ב, "לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שִׁלּשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ"; במשנה יח, "יִשּׁוּבָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם מִתְקַיֵּם". בין מי למי: במשנה ב בין אדם למקום (תורה, עבודה) ובין אדם לחברו (גמילות חסדים); במשנה יח בין אדם לחברו ובין קבוצות ומלכויות. פסוק: במשנה ב אין; במשנה יח זכריה ח ("אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם").
2. **חלק ב:** (1) גמילות חסדים (ביקור חולים). (2) דין. (3) אמת. (4) שלום. (5) תורה. לקבל תשובה אחרת אם היא מנומקת היטב.
3. **חלק ג:** (1) במשנה ב: העולם נברא בשביל שלושת הדברים; במשנה יח: החברה האנושית מתקיימת בזכותם, "אֵין זֶה כְּמוֹ הָעוֹלָם עוֹמֵד דְּלְעֵיל". (2) לשמח חתנים, לנחם אבלים, לבקר חולים, לקבור מתים; דוגמה מימינו: לעזור לשכן מבוגר בקניות, וכדומה. (3) תשובה פתוחה. כיוון: שלום בלי אמת הוא שלום מזויף, שמסתיר בעיות ולא מחזיק מעמד.
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה. כיוון אפשרי: הפרק מתחיל במה שמחזיק את העולם מבחינה רוחנית ומסתיים במה שמחזיק חברה; הלימוד צריך להוביל לחברה צודקת. לקבל כל הסבר מנומק.